

3

ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ:
Свеска 3 КЊИЖЕВНОСТ

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
КЊИЖЕВНОСТ
Свеска 3

Thematic Collection of Papers
of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
LITERATURE
Volume 3

Международный тематический сборник
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА,
ИДЕНТИЧНОСТЬ
ЛИТЕРАТУРА
Выпуск 3

Косовска Митровица, 2025

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ / UNIVERSITY OF PRIŠTINA /
УНИВЕРЗИТЕТ В ПРИШТИНЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ / FACULTY OF PHILOSOPHY /
ФИЛОСОФСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
КЊИЖЕВНОСТ
Свеска 3

Thematic Collection of Papers of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
LITERATURE
Volume 3

Международный тематический сборник
ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ
ЛИТЕРАТУРА
Выпуск 3

Косовска Митровица / Kosovska Mitrovica / Косовска-Митровица

2025

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
Thematic Collection of Papers of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
Международный тематический сборник
ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ

КЊИЖЕВНОСТ: Свеска 3

LITERATURE: Volume 3

ЛИТЕРАТУРА: Выпуск 3

Издавач

Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици

За издавача

Проф. др Звездан Арсић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Звездан Арсић

Главни и одговорни уредници Тематској зборника међународној значаја

Проф. др Игор Ђурић

Проф. др Александра Костић Тмушић

Проф. др Драгана Станојевић

Проф. др Снежана Зечевић

Уредници свеске

Проф. др Небојша Лазић

Проф. др Слађана Алексић

Проф. др Ана Андрејевић

Рецензенти

Проф. др Милош Ковачевић, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Проф. др Златко Павловић, Филозофски факултет Пале Универзитета у
Источном Сарајеву

Проф. др Славко Петаковић, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Секретари редакције

Проф. др Снежана Зечевић
Милица Марјановић, асистент
Јелена Јовановић, асистент

Лектура и коректура

Др Душан Стефановић, лектор (српски)
Нина Миљковић, асистент (енглески)
Сузана Стојковић, виши лектор (руски)
Јелена Јовановић, асистент (руски)

Дизајн корица

Сања Станковић

На корицама

Слика Надежде Петровић „Косовски божури – Грачаница” (1913)
Народни музеј у Београду (инв. бр. 476)

Слој

Јасмина Живковић

Тираж

300

Штампа

Graficolor, Краљево

ISBN 978-86-6349-213-4

Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици Одлуком бр. 1506 од 7. 10. 2025. прихватило је позитивне рецензије овог Тематског зборника међународног значаја и одобрило његово штампање.

Ово истраживање у оквиру Тематског зборника међународног значаја подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-136/2025-03/200184).

Чланци се објављују и дистрибуирају у складу са лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународно* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Радови објављени у овом зборнику се не хонораришу. Оцене изнете у чланцима лични су ставови аутора засновани на њиховим истраживањима и не изражавају мишљење Уређивачког одбора нити установе у којој су аутори запослени.

Садржај

КЊИЖЕВНОСТ

- 9 Алексић Милан
 Основе идентитета народа у Андрићевом
 роману *На Дрини ћуприја*
- 23 Алексић Слађана
 Милан Кашанин и духовна историја књижевности
- 39 Andrejević Ana, Milosavljević Marija
 Satirical Deconstruction of Irish Identity
 in Swift's Essay *A Modest Proposal*
- 57 Гојковић Наташа
 Природне катастрофе као рефлексја
 идентитетских вртлога у роману *Кише долазе*
 Луиса Бромфилда
- 77 Градиншћак Луна
 Национални идентитет унутар поетског чина
 у збирци песама *Храм тишине* Марије
 Јефtimiјевић Михајловић
- 91 Jakovljević Mladen, Đorović Miljana
 Mythological Inheritance and Irish Identity in Ian
 McDonald's *King of Morning, Queen of Day*
- 107 Јевтић Јелена
 Мушки принцип у приповеткама
 Григорија Божовића од јунака-жртве
 до антијунака

- 119 Јекић Сара
Култура одрастања уз *Ризницу* Јована Јовановића Змаја
- 131 Јефтимијевић Михајловић Марија
„Човек не на свом месту” (Идентитетске кризе
књижевних јунака Петра Сарића)
- 147 Јонић Јелена
Хришћански аспекти у Матавуљевом приповедном делу
- 165 Копривица Марина
Сукоб личности у приповјетакама „Старица
Изергил” и „Макар Чудра” Максима Горког
- 185 Костић Тмушић Александра
Хиландар као стециште историјског и
културног идентитета српског народа
- 201 Лазић Небојша
Меморabilia и заборав: међуратна и поратна
поетика Милоша Црњанског
- 221 Лапаева Ристеска Наталња
Белградские «Гамаюновцы»: стихи и судьбы
(из истории литературы русской эмиграции
1920–1940-х гг.)
- 237 Malmenvall Simon
Jovan Vladimir of Dioclea: Aspects of Medieval Ruler
Martyrdom and Serbian Historiography
- 249 Милентијевић Тијана
Српски национални идентитет и косовско завештање
у циклусу *На Косову* Милана Ракића
- 263 Миљковић Марија
Традицијска установа побратимства/посестримства
на Косову и Метохији (чување нематеријалног
културног наслеђа)

- 289 Мумовић Ана
Национални идентитет и култ вође у
пројекцији српских афористичара
- 309 Ninčetović Nataša
Thatcherite England from a Female Perspective
in Margaret Drabble's *The Radiant Way*
- 323 Петровић Маша
Питања националног, културног, личног
и полног идентитета у *Мејхохијском сфумайу*
Душице Филиповић
- 341 Радосављевић Аница
Фигура мајке у роману *Мамац* Давида Албахарија
- 353 Станојевић Добривоје
Косово и Метохија као елементи српског идентитета
у роману *Злајно руно* Борислава Пекића
- 375 Стојковић Маријана
Пути за Дечане Светомира Арсића Басаре
- 385 Шљивић Соња
Транстекстуалност у поезији Јована Христића

Соња Р. ШЉИВИЋ¹

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Лепосавић (Србија)

Транстекстуалност у поезији Јована Христића

Сажетак. Транстекстуални поступак један је од водећих процедуралних чинилаца у настајању песме Јована Христића. У овом раду разматрана је транстекстуалност у поезији овога песника, те процес деконтекстуализације преузетих мотива и цитата у његовој поезији. Дијахронијским приступом овој теми кроз целокупни Христићев песнички опус, сагледани су типолошки облици транстекстуалности и успостављен условни регистар интертекстуалних веза његове поезије са целокупном европском традицијом. С обзиром на фреквентност транстекстуалног поступка у Христићевом песништву, интерпретирана је и поетика овога аутора.

Кључне речи: Јован Христић; транстекстуалност; поетика.

¹ sonjasljivic@yahoo.com; <https://orcid.org/0009-0005-2632-8949>

Пишући о поезији Ивана В. Лалића, Христић је записао да Византија представља нашу везу не само са једним делом наше традиције од којег смо били одвојени, већ и везу са „традицијом свих традиција, Грчком” (Христић, 2005, стр. 104). Већ првом збирком песама *Дневник о Улису* (1954) Христић се ослања управо на грчку културу као корен свих традиција. Осећање традиције је за Христића предуслов сваке модерности, јер „илузија кидања са традицијом” (Христић, 1998, стр. 74) према Христићевим речима, доводи до „лебдења у празном” (Христић, 1998, стр. 74).

Дневник о Улису као тематско полазиште има мит о Одисеју, односно на плану интертекстуалности Хомерово *Одисеја* је у *Дневнику* присутна кроз реминисценције на Хомеров еп који је нецитирани, али подразумевани хипотекст. Лирски субјект песама у прози је онај који прижељкује Одисејева мора, па се два лица преламају у једном субјекту. Тако се *Дневник о Улису* показује као дневник о двојнику Одисеју, о том неизбежном *иреламању своје истовечности* (Христић, 1954, стр. 19):

*Ова шкољка на вашем стољу
Подсећа ме на далека путовања
Али ја ћу само закуцајти на вратица
И ојтићи Ојтићи
Сасвим.
(Христић, 1954, стр. 16)*

Улис песама у прози је субјект који препознаје свој одисејски комплекс, Улиса као двојника, као *онога који би хтео да оде, али чија је сенка/ Искупише чврстио срасла са нашим стојалима* (Христић, 1954, стр. 19). Друго лице Улиса, субјект који препознаје Улиса у себи, стално је у покрету, али у кругу града, везан за копно: *Треба ући у неки аутобус/ Треба ући у неки воз// Деца вичу шу-шу/ Али то је ипак воз...// Треба куйити каршу/ за сва путовања* (Христић, 1954, стр. 22). Он путује тролејбусом, возом, бициклом, аутомобилом, али лексема брод је одсутна. Ипак, најчешће, он путује седећи у својој соби. Ова „сентиментална путовања по соби” Христић је наставио у својим наредним збиркама. Међутим, ова имагинарна путовања нису само „одисејски комплекс”, она су лутања између тренутака себе и Другог као двојника, јер иако се одлази ипак се остаје: *У овој соби остаће неко налик на нас* (Христић, 1954, стр. 31).

У наслову прве збирке Христић свога јунака именује латинском верзијом грчког имена Одисеј – Улис, док се у каснијем тексту он појављује као Одисеј. Христић на тај начин указује како на грчку традицију, тако и на везу своје поезије с каснијом песничком традицијом Западне Европе. Вероватно је да је Христић имао у виду Џојса када је у наслову употребио

латинско, а не грчко јунаково име. Ипак, иако је Христићево песничко путовање у знаку Одисеја, како примећује Иван В. Лалић, овај јунак није постао основна Христићева метафора, као што је то Елпенор за Сефериса с тим што ће „остати сачуван покретачки мотив путовања односно пловидбе” (Лалић, 1997, стр. 131).

У својој другој књизи песама, *Песме 1952–1956* (1959) Христић у напомени истиче да се слободно служио метафорама и стиховима других песника. Почетне песме другог дела *Песма 1952–1956 – Једно сентиментално путовање по мојој соби, ΕΥΘΥΜΙΑ, Увод у џезу*, аутореференцијално саоднесе са *Дневником о Улису*. Циклус песама *Једно сентиментално путовање по мојој соби* вероватно је настао под утицајем књиге *Једно путовање по мојој соби*, Гзавијеа де Местра о којој је Христић писао (Христић, 1954, стр. 2). У песми *ΕΥΘΥΜΙΑ* (Euthymia – грч. добра воља, спокојство) присутна је слика „моје пећине” у којој „нема неба” која се алузивно односи на Платонову „параболу о пећини”. Осим Платона, Христић у истој песми призива и стоике: *Начинио сам дужности од свој очајања* (Христић, 1959, стр. 25). У Христићевој поезији су чести трансмиотички хипотекстови. Они су најчешће алузије на грчку предсократовску филозофију, али и филозофска учења Сократа и Платона, те Декарта.

У песми *Увод у џезу* песничко ја види себе као тамницу, а тај мотив је у критици уочен као искорак у односу на истоветну Дисову представу тела као тамнице. *Увод у џезу* је по нечему јединствена Христићева песма, јер једино уз ову песму Христић открива присуство цитата у њој. Као извори цитата помињу се *Анабазе*, Сен-Џон Перса, Дантеов *Пакао* и *Песма над њесмама*. Стих Сен-Џон Персове *Анабазе* (код Христића *Нећемо увек настављивајући њај исти жујни џреде* (Христић, 1959, стр. 31)) призива жељено доба – лето (*Летно од царства џросијраније веша по џлочама џросијора неколико слојева џросијора* – наставак је цитираног исказа, у препеву Ивана В. Лалића (Сен-Џон Перс, 1983, стр. 226). Вода Стикс призвана је Дантеовим стиховима. *Песма над њесмама*, на коју се на крају напомене упућује поводом једног стиха, није у њему заступљена као цитат, већ посредством два њена мотива – ружа, пустиња.

Песма Нејрекидна свежина светиа насловом и семантичким потенцијалом остварује интертекстуалне релације не само спрам познатог есеја Душана Матића *Поезија је нејрекидна свежина светиа* из 1950. године, већ како запажа Иван Негришорац „спрам целокупне надреалистичке поетике и њених изданака” (Негришорац, 2009, стр. 284). Христић, заправо, води цитатни дијалог на плану теме где је семантичка релација експлицитна.

„Зов бродова” у Христићевој поезији остварује се као „сентиментално путовање по соби”, ствара се један имагинарни итгнерер који повезује Итаку и земље које су расле џод светилошћу ове ламје (*Поново џосећена Иџака*)

(Христић, 1988, стр. 15). Та читалачка путовања „под светлошћу лампе” препознајемо и у Бодлеровом песничком искуству, у песми *Пушовања: Како свети је велик у светлосћи лампе!* (Бодлер, 1964, стр. 73). Непотпуним, шифрираним цитатом, заправо алузијом, Христић указује на суоднос два песничка искуства.

Са тих читалачких одисеја потиче и лиризовани *Бродски дневник*, циклус од шест песама, са јасним реминисценцијама на поједина певања Хомерове *Одисеје*. За мото, као спољну сигнализацију, Христић узима цитат из Декартове *Расправе*, образлажући потребу за путовањем као растерећењем од мисли.

Призивајући и Хомера (*џа зора ружојрсџа*), шифрираним, непотпуним цитатом мотива, у првом делу *Бродској дневника* у слици рађања дана када почиње и пловидба, Христић твори двоструко симболични контекст. У истој песми Христић води дијалог са Хомером призивајући општепознату сцену из *Одисеје*:

*И сада, нећемо се везаји за катарке,
Већ ојворити своје уши мору које се надима
Од џасова, џој џећини џишине, џонору звука.
(Христић, 1959, стр. 46)*

Дијалог са Хомеровом Одисејом је полемички. Одисејско искуство се показује као другостепено, јер се чуо одјек, а не песма сама.

Као наслов диптиха *Στοιχεῖα* (грч. Stoicheia– елементи), Христић, заправо, користи наслов Еуклидовога списка, приређеног у Александрији, у којем су сабрана знања о геометрији тог доба.

У песми *Пенелоја* деконтекстуализује се митска прича у смеру уопштавања значења мотива „чекања”, уз додатни интертекстуални слој који наноси парафраза стиха Лазе Костића: *И шџо дан исџлетџе ноћ ће расџлестџи*, код Христића (Христић, 1959, стр. 60), спрам Костићевог општепознатог *Дан шџо џлетџе ноћ расџара (Међу јавом и мед сном)* (Костић, 1973, стр. 51).

Насловом књиге *Александријска школа* Христић још експлицитније него насловом *Дневник о Улису* упућује на мултикултурни контекст. То истиче и мотом песме *Александрија*: „На неки начин у вези са читавим светом” (Дион Хризостом), али и одређењем Александрије у самој песми: „отаџбина свету”. Александризам као књижевни поступак, подне као симбол врхунца људске егзистенције и човекових животних доба, Медитеран као ознака простора егзистенције и културе, садржана у *Александријској школи*, три су кључна појма за опис и разумевање целокупног књижевног стваралаштва Јована Христића. Тако више од половине *Александријске школе* чини песма

изразито медитеранског осећања егзистенције *Mezzogiorno*, коју је Иван В. Лалић означио као неку врсту „слемена и симетрале” (Лалић, 1997, стр. 131) Христићеве поезије. *Mezzogiorno* је Христићева средишња песма са опсесивном темом мора. На плану интертекстуалности ова песма се доводи у везу с Валеријевим *Гробљем на мору* у којем је већ у почетну строфу смештена слика „Праведног Поднева”, али и са песмом *Море* Душана Матића.

Медитеранско осећање живота прожима читаву песму *Mezzogiorno*: *Не: cogito ergo sum; већ једна бићинија појиврда/ Додиром њеска на кожи оклољевној сухим вејром поднева.* (Христић, 1963, стр. 19). И чула су осведочена тек сунцем, као и само постојање: *О златна стјрасија сунца која чиниш да постојим,/ Која од моја тела чиниш тврђаву постојања,/ Која дајеш свети мојим чулима...* (Христић, 1963, стр. 21). За море је *немоуће наћи метафору* (Христић, 1963, стр. 30), јер је оно *прва и последња метафора света* (Христић, 1963, стр. 30).

Песма о подневу је песма о самој жижи егзистенције човека која има свој зенит и свој силазни пут:

*Човече, буди мудар. Твоја велика метафора
Настаје тек када се прече пола поја...
(Христић, 1963, стр. 32)*

Овакав доживљај „половине пута” карактеристичан је и за Елиота:

*У мирној јачки светиа који се креће. Нији месо нији не-месо;
Нији од нији ка; у мирној јачки, ти је јлес,
Нији застој нији крепање. И не називајмо учвршћеношћу по
Где се прошлост и будућност сичу...
(Елиот, 1966, стр. 15)*

„Половина пута” је и општепозната Дантеова мера преображаја.

Александријско осећање културе стиче се већ у Бодлеровој енциклопедичности или Елиотовом схватању традиције. Ова два песника блиска су Христићу и по томе што су се појављивали као „двоструко компетентни”, пишући поезију и критику. Управо у песми *Седео је сам, док се ноћ скуљала иза окана* прикривеним цитатом Христић је указао на Бодлера:

*Моја колевка је била крај библиотеке...
Каква поја меса, какво комађе знања,
Које везујемо танким концима луцидне лојке...
(Христић, 1963, стр. 39)*

За разлику од Бодлеровог, Христићев однос према моћима знања је песимистички: *Анџолоџичари, доксоџрафи, зналци цийџаџа и алузија/ [...] Осџајемо сами, у соџсџвеној џаучини,/ Камен без џламена, џламен без камена.* (Христић, 1963, стр. 39), наспрам Бодлерове песме *Глас: Крај библџоџтеке у колеџци лежах;/ Вавилон џрави: наука, роман, фадблџо,/ Лаџински џеџео и хеленски џрах* (Бодлер, 2003, стр. 312).

Уз Одисеја у песмама *Александријске школе* присутна су и друга имена грчке културе: Мнесарх, Калимах, главни библџотекар александријске библџотеке, Александар-син богова, Лахес, Федар. О грчкој култури као својој свакоднеџи посведочиће Христић и у једном разговору: „[...] име Федар у наслову било је прво грчко име које ми је пало на памет. А мој грчки телефонски именик били су и остали Платоновџ дијалози” (Христић, 1992, стр. 104). Ипак, у питању је пре Христићева демџтификација као отклон од ерудитног читаоца зарад наглашавања искустава свакоднеџице. Можемо претпоставити да је и име Лахес (или Лахет), из завршне песме *Александријске школе (Изџнан Лахес је дуџо крџџарио џуђим земљама)* такође позајмљено из наслова Платоновог дијалога *О храдростџи*, а име Мнесарх налазимо међу грчким стоичарима, али и као име Питагориног или Еурипидовог оца. И наслов песме *Чџџајуђи Хораџија* упуђује на то да Христић није раздџвајао непосредно и читалачко искуство. О истом је посведочио и у једном мини-есеју: „Мислим да су књџге, што ће ређи читалачки доживљаји, део нашег живота исто онако као што су и други доживљаји, природе или љубави део нашег живота. Зашто да их се одричем у писању?” (Христић, 1995, стр. 45). Међутим, песма *Чџџајуђи Хораџија* доноси и одупирање терету културе и слику безбедне ауторске анонимности (*џроџнан из времена и џамђења*). Ову другу крајност поверења у културу Христић је изразио и у разговору „Више ме занима заборав од памђења” (Христић, 1995, стр. 43–61), у којем каже да га интригирају механизми селективности памђења.

Александријац Христић често реплицира александријцу Каџафију. Христићева песма *Свеђе* насловом и уводним стиховима призива познату истоимену Каџафијеву песму: *Наџисао је: Дани наше бдуђностџи сџоје џред нама/ Као низ малих, уџаљених свеђа* (Христић, 1963, стр. 47). Каџафијева песма састоји се од једне слике: дани живота упоређени су са низом свеђа, оних упалењених које стоје испред нас и оних за нама већ изгорелих и угашених. Преузимајуђи основну Каџафијеву слику, Христић је, истовремено, доводи у питање: може ли се доиста човеков живот поредити са низом свеђа које горе или тек са одблеском давно угашених свеђа, можда најпре са светлом, али варљивом песмом која нас одвлачи у мрак. За разлику од песничког субјекта Каџафијеве песме који је ужаснут пролазношћу, песнички субјект Христићеве песме изриче сумњу према свакој могућности сазнања.

У Христићевој песми опозиција напред-назад, односно пламен-мрак, није више значајна: између будућег и прошлог, светлости и таме, постојања и непостојања, нема битних разлика.

У песми *Свеће* Христић више домишља Кавафијеву песму, остављајући крајње консеквенце отвореним. Песмом, закључно са завршним стихом – *И ко зна? ко зна?* (Христић, 1963, стр. 47), доминира упитни тон: о основним питањима која се тичу човековог постојања не може бити коначног и упитаности лишеног одговора. Иако наводи потпуни цитат и започиње цитатни дијалог на заједничкој семантичкој равни, Христић заправо узима Кавафијев текст као повод за стварање властитих значења.

Након *Александријске школе* у Христићевом стваралаштву уследила је песничка дводеценијска, „валеријевска” пауза у којој је Христић био драмски писац, есејиста, позоришни критичар, да би се поезији вратио *Старим и новим њесмама* заслугом Ђорђија Вуковића.

Појавивши се педесетих година у српској књижевности, не опредељујући се за тадашње највећим делом искључиве песничке концепте, Христић се окренуо симболистичком наслеђу, у најширем смислу те речи, и песничким искуствима Бодлера, Елиота, Кавафија и Валерија. У песми *Истина њеомејрије* Христић доноси скоро дословни превод стиха из Валеријевог *Морској њробља* осим завршнице стиха – „на стаклу”, чиме се значење мења:

*Море, море, увек зајочетно снова, као на стаклу
Ухваћени у равни између сунца и сунца.
(Христић, 1988, стр. 17)*

Ова песма започиње алузијама на два античка филозофа који су „мислили о истом”, Архимеда *зајворен[ој]* у својој *лојти* (Христић, 1988, стр. 17), односно у својим математичким истраживањима и Зенона који је својим софизмима негирао кретање.

Осим песме *Свеће* у *Александријској школи* која је Христићева прва реплика на Кавафија, у *Старим и новим њесмама* Христић је за мото песме *Варвари* узео познате завршне стихове Кавафијеве песме *Очекујући барбаре: Па сад, ишта ћемо без барбара./ Они су ипак били неко решење* (Кавафи, 2003, стр. 55). Као и у песми *Свеће*, Христић и у песми *Варвари* води својеврсну полемику са Кавафијем „разрешавајући” песму сасвим супротно Кавафију: *Јер варвари су варвари, и нису никакво решење* (Христић, 1988, стр. 84).

У песми *Бојови* отвореним, али цитатом са лажном смерницом – *Тако давни њесник* (Христић, 1988, стр. 85), Христић опет започиње полемику овога пута са Хелдерлином:

*Шта смо ми, неки дои штамо дојуниће
Можда складом, вечном најрадом и миром
Тако давни њесник.
(Христић, 1988, стр. 85)*

За разлику од Хелдерлинове песме *Цимеру*, у Христићевој песми богови нису *негде 'штамо'*./ Они су овде, седе са нама за истиим сџолом... (Христић, 1988, стр. 85). У односу на богове немачког песника, Христићеви богови нису праведни, већ они из Хомеровог пантеона који *све време мисле неку ошасну мисао* (Христић, 1988, стр. 85).

У песми *Трагедија је завршена* разазнаје се неколико значењских слојева који учествују у интертекстуалном „кретању”. Први слој чини казивање о позоришној представи, док се у другом намеће трагедија као драмски жанр и Софоклово умеће у осликовању Едипове трагичке кривице. У трећем слоју открива се митска реалност, као врста хронотопа.

Мини-циклусом *Три рајине њесме* Христић савремена дешавања осликава на фону прошлости певајући о Троји. Како примећује Михајло Пантић „тешко да можемо замислити Христића како пише песму која је сва од једне временске димензије, на пример, сва од савремености” (Пантић, 2009, стр. 131).

У песми *О идејама* у самом наслову јасно препознајемо позивање на Платона. Директно обраћање Зенону: *Не-свиреји Зеноне, јер ти си знао да све шо/ Лежи далеко ван нас, да све, најзад, мора/ Почетии шачком у нама, и врайиитии се, нама* (Христић, 2016, стр. 35) појављује се као варијација на стих из Валеријевог *Гробља на мору: Зеноне! Зеноне! О свиреји из Елеје* (Валери, 1966, стр. 162). Поигравајући се значењем Валеријевог исказа и додајући негацију на придев „свиреп”, Христић му даје позитивну конотацију, али не само Зенону већ и укупној предсократовској мисли која је била, како пише у есеју „Непролазна чар предсократоваца”: „у дослуху са стварима, што ће рећи с материјом” (Христић, 2005, стр. 245), док су за човека новог доба ствари „готово неповратно изгубљене под наслагама речи” (Христић, 2005, стр. 245). Христић оваквим непотпуним цитатом који је унеколико и криптоцитат властитим текстом креира значење хипотекста.

Песма *I morti, morti* почиње каталогизовањем прошлих ликова и појава – *'Маслиница', Франко Црни и њејова лушка њојара* (Христић, 2002, стр. 75), као алузијом на Црњанског и почетак његове поеме *Ламенџ над Беојрагом*. Цитирајући стилски поступак Христић призива атмосферу, „мртве другове” из Црњансковог *Ламенџа*.

Песма *Летџња лијурџија за мрџвој њесника* надовезује се на песму *Пролеђна лијурџија за мрџвој њесника* (посвећене другом мртвом песнику Бранку Миљковићу) Ивана В. Лалића, којем је песма и посвећена. Пролеће у наслову уступа место лету, које је и Христићу и Лалићу примереније

доба. Христић је, заправо, транспоновео аутобиографски исказ у поетски, евоцирани „књижевни разговори” с пријатељем имају статус „обичног” искуства, наспрам читалачког. У песми је присутан и својеврстан дијалог поетичких разлика између два песника: Лалић пева о Византији и Атосу вишеструком метафором, док „чистог емпиристу” Христића занима оно искуствено, што претходи метафори.

У Христићевом песничком опусу постоји један посебни круг песама које тематизују однос живот – књига, библиотека, непосредно – читалачко искуство. У песми *Ойшиа местиа* Христић износи апологију „општим местима”. У једном разговору Христић ће рећи да су „општа места” за њега „неке велике истине нашег живота које се вековима говоре, не зато што не можемо да смислимо нешто боље, него зато што су истине” (Христић, 1995, стр. 53). „Општа места” што чекају на *крају узалудних ѿрајања за новим речима/ И новим значењима која никако да навру* (Христић, 2002, стр. 60), за Христића су жаришна места културе као текста. У песми *Давно заборављене књије* Христић такође слави „општа места” као истину: *Давно заборављене књије шћо чекају некої ко ће их отворити/ И ѿронаћи у њима неку истину, ѿрајнију можда/ Од жајора шћо нас заљушује са свежијих сћраница* (Христић, 2002, стр. 67).

С обзиром на оријентацију Христићеве поезије на књигу, библиотеку, односно културу, она је упућена на културни подтекст, али увек водећи дијалог са претходницима. Тако је трансјекстиуалност доминантан Христићев песнички поступак. Христић води дијалог са изабранима, али са онима чијој је поезији наклоњен, па би се „његов поступак могао доживети као настојање да се нагласи одређена, реално постојећа сродност” (Микић, 1990, стр. 37). Међутим, у неколико песама Христић прави иронијски отклон према читалачком искуству, у корист истинитости „живота начињеног од ситница”. У песми *По цео дан седим у дидлиотџеци*, која спада у круг Христићевих песама у којима се већ ослобађа утицаја античког мита, европског песništва и других садржаја културе, Христић опонира библиотеку као место другостепеног искуства данима детињства који *ѿолако израњају из заборава, дани/ Када је све било на дохвѿи руке,/ Када је живѿи излџдео као једно велико обећање*. (Христић, 1988, стр. 69). У тренутку када нема више обећања (Христић, 1988, стр. 69) песник *По цео дан седи[м] у дидлиотџеци, заједно са научницима/ Забринуѿим за судбину чѿвечансћива* (Христић, 1988, стр. 69), док сања *врѿове изѿудљеної деѿињсћива/ И мора којима никад нисам и нећу бродити* (Христић, 1988, стр. 69).

У збирци *Нове и најновије ѿсеме* (1993), насталој поводом Дисове награде, налазимо свега три нова наслова, а у *Сабраним ѿсемама* (1995) које је приредио и предговор написао Иван В. Лалић, а песник за њу добио Змајеву награду, затичемо само један нов песнички текст. У односу на

Лалићево издање, *Сабране њесме* (2002), које је, са поговором, приредио Саша Радојчић, садрже још осам нових песама. Збирка *У њавни час* (Христић, 2003), приређивача Леона Којена, не садржи ниједну претходно необјављену песму. Христићев песнички опус од седамдесетак песама укупно, заправо је утемељен збиркама *Песме 1952–1956* и *Александријска школа*.

Наслови Христићевих збирки су жанровског типа. Овакав тип наслова карактеристичан је за српску поезију XIX и XX века. Коришћење оваквог типа наслова слично је употреби цитата, јер њихова употреба упућује на контекст у којем је могуће тумачење песама.

И по песничком простору (Медитеран, посебно Грчка, Итака, Александрија) и по мотивима и боговима које призива (Аполон, Атина, Посејдон) и по културним и историјским јунацима, односно по темама (Одисеј, Пенелопа, Нарцис, Хомер, Сократ, Александар) и по повлашћеном годишњем добу (лето) и владајућем елементу (вода, море) Христић је песник „класичне инспирације” и сав припада „хеленству”. Његов омиљени јунак је Одисеј (Улис), Хомеров јунак, али и један од главних књижевних јунака XX века. Класична инспирација, пак, основа је једног ширег оквира културе XX века у којој су почевши од Паундових *Певања*, Џојсовог *Улиса* и Мандељштамових стихова присутни хомеровски хипотекстови. У таквом културном обрасцу, Христић који је песник културе остварује сложену мрежу односа за разноврсним типовима хипотекстова. Терминологијом Фридриха Шлегела за Христићеву поезију се може рећи да је „поезија поезије”. Своје најбоље песме он је начинио поступком интертекстуалности. Као и Елиот, Христић је конструктивно усмерен ка „укупној” културној традицији, вођен „носталгијом за пореклима” (Мирча Елијаде). За емпиристу Христића интертекст је, истовремено, „суштински начин да се избегну неутемељени метафизички заноси и испразне егзалтације” (Негришорац, 2009, стр. 287). Према повлашћеном добу (лето) и преовлађујућем песничком поступку (транстекстуалност) најсржнија метафора која се може употребити за Христићево песништво управо је она насловна коју је изрекао Драган Хамовић у својој студији о Христићевој поезији– *Летио и цийаити* (Хамовић, 2008).

Интертекстуални поступак у Христићевом делу оцртава се у двострукој равни: у пољу ауторереференцијалности, кроз тематско и цитатно преплитање поетских и есејистичких исказа и у равни односа који се успостављају између његових и текстова других аутора с којима води дијалог кроз цитате, парафразе или алузије. У једном разговору Христић је у форми микроесеја изразио свој став по питању цитата: „Хоћу да кажем како ми живимо окружени цитатима. Они свакога дана јуришају на нас, зује нам око ушију. Чим почнемо да мислимо о било чему, почнемо и да се спотичемо о оне који су о томе мислили пре нас. И ако је некада био проблем цитирати, данас је проблем не цитирати” (Христић, 1992, стр. 107).

У Христићевом опусу, када је реч о поступку интертекстуалности, постоје два основна хипотекста: један су текстови класичних аутора, пре свега оних из грчке културе, а други велики хипотекст је европска култура у целини. Христић своје трансјекстиуалне везе остварује на различите начине, путем алузија, реминисценција, а свакако је најзаступљенија интертекстуална еквиваленција изражена кроз цитате и преводе. Цитатна мотивација иде „неправилно” од властитог према туђем тексту. Наиме, Христић користи туђе текстове да би са њима остварио цитатну полемику.

Поезија Јована Христићића је класицистичка делом по садржају (антички мотиви и митови класичне старине са централним митом о Одисеју), а најпре и највише управо по дубинском трагању за, Лалићевим речима казано, „тачном мером”, за равнотежом између певања и мишљења, идеје и осећања. У Христићевом животном и песничком опусу с једне је стране „хелиотропна истина живљења” (Пантић, 2002, стр. 70), а с друге поезија с тезом, „мишљење на хартији”. Као „мера” између ових теза може стајати одговор који је Христић дао пишући о Матићу залажући се за „превазилажење литературе”. О нераздвојивости литературе и живота Христић сведочи пишући о Исидори Секулић. За њу књижевност, као ни за Христићића, „није била неки измишљени, вештачки, изведени живот, напротив, била је прави и стварни живот” (Христић, 2005, стр. 121). Тражећи надлично искуство Христић се позивао на литературу „исто онако као што се у своје време Хомер позивао на Музу” (Христић, 2005, стр. 292), која даје потврду истинитости песми. Права дефиниција уметности, записао је у једном другом есеју Христић је историја уметности.

Извори

- Бодлер, Ш. (1964). *Цвеће зла*. Београд: Рад.
- Бодлер, Ш. (2003). *Цвеће зла и остали стихови*. Београд: „Филип Вишњић”.
- Валери, П. (1966). *Гробље на мору*. У: И. В. Лалић (прир. и прев.), *Антилопија новије француске лирике* (стр. 158–162). Београд: Просвета.
- Елиот, Т. С. (1966). *Четири кварјетета*. Београд: Просвета.
- Кавафи, К. (2003). *70 њесама*. Београд: Рад.
- Костић, Л. (1973). *Песме*. Нови Сад: Музеј града Новог Сада – Народна библиотека.
- Модерно светско јесништво 1* (1983). Раша Ливада (прир.). Београд: Просвета.
- Христић, Ј. (1954). *Дневник о Улису*. Београд: Ново поколење.
- Христић, Ј. (1954, 2. септембар). Забелешке уз књигу „Путовања по мојој соби” Ксавије де Местра. *Књижевне новине*, стр. 2.
- Христић, Ј. (1959). *Песме 1952–1956*. Београд: Нолит.
- Христић, Ј. (1963). *Александријска школа*. Београд: Просвета.
- Христић, Ј. (1988). *Старе и нове јесме*. Нови Сад – Ниш: Књижевна заједница Новог Сада – Градина.

- Христић, Ј. (1992). Пишемо да бисмо открили шта мислимо. У: С. Зубановић и М. Пантић (прир.), *Десет њесам десет разговора* (стр. 103–101). Нови Сад: Матица српска.
- Христић, Ј. (1993). *Нове и најновије њесме*. Чачак: Дисово пролеће.
- Христић, Ј. (1995). Више ме занима заборав од памћења. У: А. Јовановић (прир.), *Порекло њесме – десет разговора о њезији* (стр. 41–46). Ниш: Просвета.
- Христић, Ј. (1998). О модерном у поезији. У: Т. Росић (прир.), *Поетика савремене српске њезије* (стр. 68–70). Рашка: Градац.
- Христић, Ј. (2002). *Сабране њесме*. Београд: Рад.
- Христић, Ј. (2003). *У њавни час*. Београд: Чигоја штампа.
- Христић, Ј. (2005). Непролазна чар предсократоваца. У: Ј. Христић. *Изабрани есеји* (стр. 241–248). Београд: Српски ПЕН центар.
- Христић, Ј. (2005). О јединству у делу Исидоре Секулић. У: Ј. Христић, *Изабрани есеји*. (стр. 121). Београд: Српски ПЕН центар.
- Христић, Ј. (2005). Прим. прев. или уз превод Елиотове *Пусте земље*. У: Ј. Христић. *Изабрани есеји* (стр. 286–294). Београд: Српски ПЕН центар.
- Христић, Ј. (2016). *Анѡлоѡијска еѡиѡија – Десет векова српске књижевности*, књ. 89. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске.

Литература

- Лалић, И. В. (1997). Пролегомена за једно читање поезије Јована Христића. У: И. В. Лалић. *О њезији* (стр. 125–134). Београд: Завод за уѡбенике и наставна средства.
- Микић, Р. (1990). Богови и дани. У: Р. Микић. *Језик њезије*. Београд: БИГЗ.
- Негришорац, И. (2009). Интертекст као критика лирске метафизике: О природи логоцентричког устројства поезије Јована Христића. У: А. Јовановић (прир.), *Модерни класицисти Јован Христић* (стр. 265–290). Београд: Институт за књижевност и уметност – Учитељски факултет.
- Пантић М. (2002). *Свет иза света*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”.
- Пантић М. (2009). Још једном о Христићевој поезији. У: А. Јовановић (прир.), *Модерни класицисти Јован Христић* (стр. 125–136). Београд: Институт за књижевност и уметност – Учитељски факултет.
- Хамовић Д. (2008). *Лето и ѡиѡи*. Београд: Завод за уѡбенике.

Sonja R. ŠLJIVIĆ²

Institute for Serbian Culture Priština – Leposavić
Leposavić (Serbia)

Transtextuality in the Poetry of Jovan Hristić

Summary

The transtextual approach is one of the leading procedural factors in the crafting of Jovan Hristić's poetry. This paper examines transtextuality and the process of decontextualising borrowed motifs and quotations in his poetry. Using a diachronic approach throughout Hristić's poetic oeuvre, the paper presents the typological forms of transtextuality, providing a review of his poetry's intertextual connections with European poetic traditions. Given the frequent use of the transtextual approach in Hristić's poetry, the paper also interprets the poetics of this author.

Keywords: Jovan Hristić; transtextuality; poetics.

² Година рођења: 1981.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82:316.73(082)

821.163.41:323.1(=163.41)(082)

ИСТОРИЈА, култура, идентитет : тематски зборник међународног значаја. Св. 3, Књижевност = History, culture, identity : thematic collection of papers of international significance. Vol. 3 = История, култура, идентичност : међународный тематический сборник. Вып. 3, Литература / [уредници свеске Небојша Лазић, Слађана Алексић, Ана Андрејевић]. – Косовска Митровица : Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2025 (Краљево : Graficolor). – 397 стр. ; 24 cm

Тираж 300. – Радови на срп., енгл. и рус. језику. – Текст ћир. и лат. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Резимеи на енгл. или срп. језику уз сваки рад.

ISBN 978-86-6349-213-4

а) Књижевност -- Идентитет -- Зборници б) Српска књижевност -- Мотиви -- Национални идентитет -- Зборници

COBISS.SR-ID 176615689